

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 2011-2012

21 OCTOBRE 2011

Proposition de résolution visant l'intégration d'une lecture genrée de notre système de pension dans le cadre des débats autour du Livre vert sur l'avenir des pensions et l'intégration de propositions concrètes en vue de pallier aux inégalités de notre système de pension pour ce qui concerne l'égalité entre les hommes et les femmes dans le cadre du Livre blanc sur l'avenir des pensions

(Déposée par Mme Zakia Khattabi et consorts)

DÉVELOPPEMENTS

Avec la sortie publique du Livre vert de la Conférence nationale des pensions «Consolider l'avenir des pensions» le 10 février 2010, le débat sur les pensions semble enfin pouvoir commencer concrètement. En vue d'aboutir à un livre blanc contenant une série de recommandations concrètes pour améliorer les pensions dans notre pays, nous disposons à présent d'une fenêtre d'opportunités de quelques mois pour trancher divers débats extrêmement importants. À cet égard, le Livre vert a le mérite de réaliser un état des lieux complet, même si largement connu, et de poser une série de questions, pour la plupart tout à fait pertinentes, en vue d'encadrer les discussions.

Un des grands manques de cet inventaire, et que les questions retenues n'abordent malheureusement pas, est la dimension du «genre», pourtant essentielle dans ce débat.

En divers endroits, le Livre vert met pourtant en exergue certaines différences importantes qui existent entre les pensions octroyées aux hommes et celles

BELGISCHE SENAAAT

ZITTING 2011-2012

21 OKTOBER 2011

Voorstel van resolutie om in de debatten over het Groenboek over de toekomst van de pensioenen rekening te houden met genderspecten in ons pensioenstelsel en om in het Witboek over de toekomst van de pensioenen concrete voorstellen op te nemen om de ongelijkheid van mannen en vrouwen in ons pensioenstelsel te verhelpen

(Ingediend door mevrouw Zakia Khattabi c.s.)

TOELICHTING

Met de publicatie van het Groenboek van de Nationale Pensioensconferentie «Een toekomst voor onze pensioenen» van 10 februari 2010, lijkt het debat over de pensioenen eindelijk concreet van start te kunnen gaan. Wij hebben nu enkele maanden de tijd, voor er een witboek komt met een reeks concrete voorstellen voor een beter pensioenstelsel, om over diverse, wezenlijke discussiepunten te debatteren en knopen door te hakken. Het Groenboek heeft de verdienste dat het een volledige, weliswaar grotendeels gekende stand van zaken weergeeft en een aantal vaak volkomen relevante vragen opwerpt, die als leidraad voor de discussies kunnen dienen.

Als een van de zwakkere punten van die inventaris wordt onder meer opgemerkt dat de vermelde vraagpunten helaas voorbijgaan aan het aspect «gender», dat nochtans essentieel is in dit debat.

In het Groenboek worden nochtans, her en der verspreid, sommige belangrijke verschilpunten tussen de pensioenen voor mannen en de pensioenen voor

octroyées aux femmes. Citons à titre d'exemple, au niveau de la pension légale, que :

— pour les couples mariés bénéficiant de deux pensions, on constate une pension de 948 euros pour l'époux et de 639 euros pour l'épouse;

— pour les personnes isolées, les pensions s'élèvent en moyenne à 1 003 euros pour les hommes et à 693 euros pour les femmes en cas du seul bénéficiaire de pension de retraite;

— pour les pensions mixtes salariés/indépendants, le niveau moyen s'établit à 1 013 euros pour les hommes et 859 euros pour les femmes.

Plusieurs éléments sont à l'origine de ces différences, notamment les différences salariales qui persistent entre hommes et femmes, mais également une moindre disponibilité des femmes, souvent subie, sur le marché de l'emploi (nombre de femmes, et en particulier de jeunes mamans, optent en effet pour des emplois à temps partiel ou pour des interruptions de carrière pour des raisons familiales qui ne sont pas toujours assimilées à du travail lors du calcul de la pension légale).

Au niveau de la pension complémentaire, dite du deuxième pilier, le Livre vert note aussi des différences marquées. Les apports du deuxième pilier ne bénéficient ainsi qu'à la moitié des hommes environ et à seulement moins d'un tiers des femmes salariées. Par ailleurs, plus le revenu du premier pilier de pension est élevé, plus la proportion de retraités ayant accès au deuxième pilier augmente (ce qui montre que le deuxième pilier de pension tel qu'il fonctionne actuellement accentue les inégalités). Or, seul un groupe limité de femmes retraitées appartient aux catégories de revenus les plus élevées, ce qui explique le faible niveau d'accès de celles-ci au deuxième pilier. En outre, les montants octroyés dans le cadre de ce deuxième pilier sont plus faibles pour les (trop peu nombreuses) femmes qui en bénéficient que pour les hommes.

Si le Livre vert pointe donc ici et là des éléments inquiétants en matière d'analyse genrée et donc d'inégalités de fait, il ne prend pourtant pas la peine d'y consacrer un chapitre à part entière et de poser des questions sur le sujet. C'est d'autant plus dommageable que ce sont ces questions qui sont censées encadrer les débats des mois à venir.

Nous demandons dès lors que :

1) lors des discussions autour du niveau des pensions les plus basses (dont bon nombre concernent des femmes), la dimension du genre soit explicitement prise en compte afin que des solutions adaptées puissent être mises en œuvre. Idéalement, il conviendrait de trouver des solutions permettant de gommer en amont les différences salariales inexplicables entre

vrouwen aangestipt. Voor het wettelijke pensioen bijvoorbeeld, citeren wij :

— bij gehuwde koppels die twee pensioenen genieten, ontvangt de echtgenoot 948 euro en de echtgenote 639 euro;

— bij alleenstaanden die uitsluitend een rustpensioen genieten, bedraagt het pensioen voor mannen gemiddeld 1 003 euro en voor vrouwen gemiddeld 639 euro;

— bij de gemengde pensioenen zelfstandige/werknemer ontvangen mannen gemiddeld 1 013 euro en vrouwen gemiddeld 859 euro.

Die verschillen zijn te verklaren door diverse factoren, zoals de loonkloof die tussen mannen en vrouwen blijft bestaan, maar ook de geringere beschikbaarheid van vrouwen voor de arbeidsmarkt, vaak uit noodzaak (tal van vrouwen, en in het bijzonder jonge moeders, kiezen om familiale redenen immers voor een periode van deeltijds werk of van loopbaanonderbreking, en bij de berekening van het wettelijke pensioen wordt die periode niet altijd gelijkgesteld met een periode van arbeid).

Wat het aanvullend pensioen betreft, de zogenaamde tweede pijler, stelt het Groenboek eveneens uitgesproken verschillen vast. De aanvullende tweede pijler komt niet meer dan ongeveer de helft van de loontrekkende mannen en minder dan een derde van de loontrekkende vrouwen ten goede. Bovendien neemt het aantal gepensioneerden dat toegang krijgt tot de tweede pijler in verhouding toe naarmate het inkomen uit de eerste pijler hoger ligt (waaruit blijkt dat de huidige werking van de tweede pensioenpijler de ongelijkheid nog versterkt). Aangezien slechts een beperkte groep van gepensioneerde vrouwen tot de hoogste inkomenscategorieën behoort, hebben maar weinigen van hen toegang tot de tweede pijler. Bovendien wordt binnen de tweede pijler de vrouwen (die sowieso al met te weinig zijn) lagere bedragen toegekend dan de mannen.

Hoewel het Groenboek bij de genderanalyse dus links en rechts onrustwekkende gegevens en bijgevolg feitelijke ongelijkheid aanstipt, gaat het niet zo ver dat het er een volwaardig hoofdstuk aan wijdt en er vragen over stelt. Dat is zeker te betreuren nu net die vragen geacht worden de komende maanden als leidraad te dienen bij de debatten.

Wij vragen dan ook :

1) om bij de discussies over het niveau van de laagste pensioenen (die vooral vrouwen ontvangen), de genderdimensie uitdrukkelijk in aanmerking te nemen opdat aangepaste oplossingen kunnen worden doorgevoerd. Idealiter wordt gezocht naar oplossingen om in een eerdere fase de onverklaarbare loonkloof tussen mannen en vrouwen te dichten. Bovendien

hommes et femmes. Par ailleurs, il conviendrait de revoir la politique des assimilations en assimilant davantage de périodes à du travail, afin de moins pénaliser certains choix, souvent subis, des femmes;

2) lors des discussions autour du deuxième pilier et de l'épargne-pension, la dimension du genre soit également explicitement pris en compte. Les aspects non universels et non solidaires du deuxième pilier de pension apparaîtront en effet alors de manière plus criante encore. Si malgré ces observations, le deuxième pilier devait continuer à se développer, il est à tout le moins souhaitable, au-delà de notre volonté, que le gouvernement fixe des critères en vue d'une orientation éthique et durable des placements réalisés, que tous les travailleurs et travailleuses puissent bénéficier de telles pensions complémentaires et qu'une solidarité soit organisée entre tous les travailleurs cotisants, tel que dans le premier pilier.

Nous souhaitons par ailleurs interdire aux assureurs de tenir compte, dans leurs calculs actuariels, des différences entre l'espérance de vie des hommes et celle des femmes. Si une référence à l'espérance de vie est indispensable aux assureurs, nous pourrions nous inspirer des pratiques suédoises. Dans ce système, pour chaque génération de pensionnés hommes et femmes confondus, il y a prise en compte de l'espérance de vie, mais il est explicitement interdit de tenir compte d'une différence entre hommes et femmes.

De manière plus générale enfin, nous préconisons la mise en place progressive d'un processus d'individualisation des droits. Notre système de protection sociale est indispensable et remarquable. Il est toutefois améliorable, notamment parce qu'il ne protège pas aujourd'hui tout le monde de la même manière. Il a été conçu sur base de l'hypothèse, plus ou moins implicite, d'une dépendance de la femme à son conjoint. Cette conception est aujourd'hui dépassée; il faut donc mettre en place un système qui tienne compte des réalités sociales, dans un contexte où l'égalité entre les sexes doit prévaloir.

Nous revendiquons depuis longtemps le droit des femmes à bénéficier de droits propres, indépendamment de leur situation familiale. Bien entendu, il convient de procéder par étape et d'instaurer une période transitoire afin de ne pas toucher aux droits acquis en matière de droits dérivés. Nous ne pouvons pas brusquement passer d'un système où une partie des droits sont dérivés à un système de droits strictement propres. En effet, de nombreuses personnes bénéficient actuellement de droits dérivés et ne pourraient subvenir à leurs besoins en cas de changement immédiat du système en vigueur. L'individualisation des droits doit donc être mise en œuvre de façon progressive, avec des régimes transitoires pour les situations acquises. Cela implique donc une révision en profondeur de la conception « patriarcale » de notre

moet het beleid inzake gelijkstelling zodanig worden herzien dat meer periodes worden gelijkgesteld met arbeid, opdat sommige keuzes die vrouwen noodzaak zijn te maken, minder worden bestraft;

2) om ook bij de discussies over de tweede pijler en het pensioensparen de genderdimensie uitdrukkelijk in aanmerking te nemen. Dan zal immers nog duidelijker blijken dat de tweede pensioenpijler niet-universeel en niet-solidair is. Wordt de tweede pijler niettegenstaande die opmerkingen toch verder ontwikkeld, dan is het niet alleen wenselijk dat de regering criteria vastlegt opdat de beleggingen ethisch en duurzaam zijn, maar ook dat zij op zijn minst ervoor zorgt dat alle werknemers, mannen zowel als vrouwen, een dergelijk aanvullend pensioen kunnen genieten en dat zij een solidair systeem organiseert dat alle werknemers die bijdragen leveren ten goede komt, zoals bij de eerste pijler.

Wij wensen overigens een verbod voor de verzekeraars om bij hun actuariële berekeningen het verschil in levensverwachting voor mannen en vrouwen in aanmerking te nemen. Als verwijzen naar de levensverwachting voor de verzekeraars noodzakelijk is, kunnen we misschien inspiratie zoeken in de Zweedse praktijk. Daar wordt de levensverwachting in aanmerking genomen per generatie — mannen zowel als vrouwen — van gepensioneerden, maar er is wel een uitdrukkelijk verbod om een onderscheid te maken tussen mannen en vrouwen.

Meer algemeen, ten slotte, zijn wij er voorstander van om de pensioenrechten geleidelijk om te zetten in individuele rechten. Ons systeem van sociale bescherming is noodzakelijk en opmerkelijk. Het is evenwel vatbaar voor verbetering, onder meer omdat het momenteel niet iedereen dezelfde bescherming biedt. Toen het werd uitgedacht, werd er min of meer impliciet van uitgegaan dat een vrouw afhankelijk is van haar echtgenoot. Vandaag is die opvatting achterhaald, en er moet dan ook een systeem worden ingevoerd dat rekening houdt met de maatschappelijke realiteit, in een context van absolute gendergelijkheid.

Wij eisen al lang dat vrouwen eigen rechten kunnen genieten, ongeacht hun gezinssituatie. Uiteraard moet daarbij stapsgewijs te werk worden gegaan en moet een overgangsfase worden ingepland om niet te raken aan de verworven afgeleide rechten. Wij kunnen niet van vandaag op morgen overstappen van een systeem met deels afgeleide rechten naar een systeem met uitsluitend eigen rechten. Tal van personen genieten momenteel immers afgeleide rechten en zouden bij een onmiddellijke wijziging van het huidige systeem niet langer in hun onderhoud kunnen voorzien. De individualisering van de rechten moet dan ook op progressieve wijze worden doorgevoerd, met overgangsstelsels voor de verworven rechten. Bijgevolg moet het « patriarcale » concept van ons socialezekerheidsstelsel diepgaand worden herzien, zodat een

système de sécurité sociale afin d'assurer une égalité de traitement et de mettre fin au système discriminant actuel. L'objectif visé est qu'à contribution égale, l'indemnisation soit égale, quelle que soit la réalité et l'évolution de la situation familiale.

Zakia KHATTABI.
 Freya PIRYNS.
 Jacky MORAEEL.
 Mieke VOGELS.
 Claudia NIESSEN.
 Cécile THIBAUT.

*
 * *

PROPOSITION DE RÉOLUTION

Le Sénat,

A. considérant qu'avec la publication officielle du Livre vert «Consolider l'avenir des pensions», le débat sur les pensions va enfin pouvoir commencer concrètement;

B. considérant que la lecture attentive de ce Livre vert permet d'identifier certaines différences très importantes qui existent entre les pensions octroyées aux hommes et aux femmes, tant au niveau des pensions légales que des pensions complémentaires;

C. considérant que les questions identifiées par le Livre vert comme nécessitant réponse dans le cadre du futur Livre blanc n'abordent malheureusement pourtant pas (ou en tout cas pas explicitement) cette dimension du genre, qui est essentielle dans le débat sur les pensions,

Demande au gouvernement :

d'intégrer une lecture genrée de notre système des pensions dans le cadre de ses futures discussions afin :

1. au niveau des pensions légales :

— d'identifier les mesures nécessaires permettant de gommer les différences salariales inexplicables entre hommes et femmes et de proposer leur mise en œuvre, de sorte que les montants de pension promérités connaissent la même évolution;

— de revoir la politique des assimilations (périodes d'inactivités professionnelles qui sont tout de même considérées dans le calcul des pensions) afin de moins pénaliser certains choix de vie, souvent subis, des femmes;

gelijke behandeling wordt gewaarborgd en het huidige, discriminerende systeem wordt stopgezet. Het doel bestaat in een gelijke vergoeding voor een gelijke bijdrage, ongeacht de realiteit en de evolutie van de gezinssituatie.

*
 * *

VOORSTEL VAN RESOLUTIE

De Senaat,

A. overwegende dat met de officiële bekendmaking van het Groenboek over de toekomst van de pensioenen het debat over de pensioenen concreet kan aanvangen;

B. overwegende dat bij het aandachtig doornemen van dat Groenboek enkele significante verschillen naar voren komen tussen de pensioenen van mannen en de pensioenen van vrouwen, zowel wat het wettelijke als het aanvullende pensioen betreft;

C. overwegende dat de vraagpunten die het Groenboek aanduidt als te behandelen in het raam van het aangekondigde Witboek, helaas niet (of althans niet uitdrukkelijk) die genderdimensie aankaart die essentieel is in het pensioendeбат,

Vraagt de regering :

om in de komende debatten over ons pensioenstelsel rekening te houden met genderaspecten, ten einde :

1. wat de wettelijke pensioenen betreft :

— te identificeren welke maatregelen noodzakelijk zijn om de onverklaarbare loonkloof tussen mannen en vrouwen te dichten en voor te stellen dat die maatregelen worden uitgevoerd, zodat de verschuldigd geachte pensioenbedragen dezelfde evolutie doormaken;

— het gelijkstellingsbeleid (periodes van beroepsinactiviteit die niettemin in aanmerking worden genomen voor de berekening van het pensioen) te herzien, zodat sommige keuzes die vrouwen, vaak uit noodzaak, in hun leven maken, minder worden bestraft;

2. au niveau des pensions les plus basses :

— de trouver les moyens budgétaires afin d'augmenter les pensions les plus basses, pensions dont on sait qu'elles bénéficient davantage aux femmes;

3. au niveau du deuxième pilier :

— de modifier la législation afin que le deuxième pilier soit plus solidaire qu'actuellement en favorisant notamment la conclusion de plans sociaux dans le cadre du deuxième pilier;

— de faire en sorte que le deuxième pilier, d'autant plus s'il se développe, soit plus universel qu'actuellement en prenant notamment des mesures qui permettent à tous les travailleurs et travailleuses de bénéficier de pensions complémentaires et qui assurent une solidarité entre tous les travailleurs;

— de prendre des dispositions telles que les assureurs ne tiennent plus compte, dans leurs calculs actuariels, des différences entre l'espérance de vie des hommes et celle des femmes;

4. lors des discussions plus générales sur les pensions :

— de mettre progressivement en place un processus d'individualisation des droits en matière de sécurité sociale, tout en garantissant le maintien des droits actuellement acquis.

28 septembre 2011.

Zakia KHATTABI.
Freya PIRYNS.
Jacky MORAEL.
Mieke VOGELS.
Claudia NIESSEN.
Cécile THIBAUT.

2. wat de laagste pensioenen betreft :

— in de begroting te zoeken naar middelen om de laagste pensioenen, die vooral vrouwen genieten, op te trekken;

3. wat de tweede pijler betreft :

— de wetgeving zodanig te wijzigen dat de solidariteit in de tweede pijler groter wordt dan nu, door onder meer in het raam van de tweede pijler het sociaal plan te bevorderen;

— de tweede pijler, zeker wanneer hij verder wordt ontwikkeld, universeler te maken door onder meer maatregelen te nemen om alle mannelijke en vrouwelijke werknemers een aanvullend pensioen te bezorgen en solidariteit tussen alle werknemers te waarborgen;

— maatregelen te nemen die ervoor zorgen dat de verzekeraars in hun actuariële berekeningen, niet langer rekening kunnen houden met de verschillende levensverwachting voor mannen en vrouwen;

4. tijdens de meer algemene discussies over de pensioenen :

— op progressieve wijze in de sociale zekerheid een individualisering van de rechten door te voeren, doch met behoud van verworven rechten.

28 september 2011.